

KO E LAO

KI HONO PULE'I 'O E NGAAHI TAULANGA
MO E NGAAHI UAFU 2001

KONGA I – TALATEU

1. Hingoa nounou mo e kamata'anga
2. 'Uhinga'i lea

KONGA II – KO E FATONGIA 'O E POTUNGÄUE 'I HONO PULE'I 'O E
NGAAHI TAULANGA'

3. Ngäue'aki mo e tu'utu'uni
4. Ngaahi fokotu'u mo e ngaahi fatongia
5. Ngaahi mafai 'o e Potungäue

KONGA III - FAKALELE MO PULE'I 'O E NGAAHI TAULANGA'

6. Ngaahi mafai 'o e Minisitä kau ki he ngaahi taulanga'

KONGA IV - FAKALELE MO PULE'I 'O E NGAAHI UAFU

7. Ngaahi mafai 'o e Minisitä kau ki he ngaahi uafu'

KONGA V - NGAAHI NGÄUE 'A E TAULANGA'

8. Mafai 'o e kau 'ofisa ki he ngaahi vaka
9. Vela 'i ha vaka 'i ha taulanga
10. Mafai ke heka ki vaka
11. 'Ikai mo'ua 'a e kau 'ofisa

KONGA VI - NGAAHI TOTONGI (FEES) MO E NGAAHI TOTONGI (RATES) KI
HE TAULANGA

12. Ngaahi ngäue sitivatoa
13. Mafai ke hilifaki 'a e ngaahi totongi (fees) mo e ngaahi totongi (rates)
14. Ngaahi totongi (fees)
15. Kinautolu te nau ala totongi 'a e ngaahi totongi (fees)
16. Ngaahi totongi (rates)
17. Ngaahi mafai ke heka ki vaka
18. Ngaahi 'eke malu'i mo'ua 'i tahi mo e ngaahi 'eke malu'i mo'ua kehe
19. 'Eke malu'i mo'ua ki he uta mo e ngaahi koloa
20. Mafai ke fakatau atu pe tuku atu 'o e ngaahi koloa
21. Ta'ofi ke faka'ata 'o e vaka

22. Ngaahi faka'atā
23. Ta'efietotongi
24. Totongi tupu ki he ngaahi mo'ua te'eki totongi

KONGA VII - PAILATE

25. Mafai ki he pailate
26. Ngaahi 'elia ki he pailate
27. Pailate
28. Faka'atā mei he pailate
29. Pau ke ngäue'aki ha pailate
30. Ke pailate'i 'a e vaka 'e ha pailate
31. Fakangäue'i 'e he Potungäue ha kau pailate
32. 'Ikai ala mo'ua fakataautaha ha pailate
33. Fatongia 'o e pailate mo e 'eikivaka
34. Ala mo'ua 'a e taha 'oku 'o'ona mo e 'eikivaka ki ha maumau
35. Mo'ua sivile ki he maumau pe mole

KONGA VIII - NGAahi KOLOA FAKATU'UTAMAKI

36. Ngaahi koloa fakatu'utāmaki

KONGA IX - NGAahi HIA

37. Tautea ki hono fakafe'ätungia'i 'o e Potungäue
38. Lipooti 'a e fakamatala loi
39. Fakamatala loi fekau'aki mo e fotunga 'o e vaka
40. Maumau'i fakalotokovi 'o e ngaahi naunau 'a e taulanga
41. Ngaahi hia fekau'aki mo e malu 'o e ngaahi vaka
42. 'Uli'i 'o e loto'i taulanga

KONGA X - NGAahi TU'UTU'UNI KEHE

43. Ala mo'ua 'a e 'eikivaka, taha 'oku 'o'ona pe fakafofonga ki ha mau-mau
44. Mafai ke ta'ofi
45. Fakamo'oni ko hai ia
46. Ngaahi tohi fakapulipuli
47. Ngaahi me'angäue 'e 'ikai ala fa'ao fakalao
48. Ngaahi tu'utu'uni

Tonga.

Fika. 26 ‘o e 2001.

‘Oku ou loto ki ai,

TAUFA‘AHAU TUPOU IV,

21 ‘o Sepitema, 2002.

KO E LAO

KI HONO PULE‘I ‘O E NGAahi TAULANGA MO E UAFU

[30 ‘o ‘Okatopa, 2001]

‘OKU TU‘UTU‘UNI ‘e he Tu‘i mo e Fale Alea ‘o Tonga’ ‘i he Fakataha Alea ‘o e Pule‘anga’ ‘o pehē:-

KONGA I - TALATEU

1. (1) ‘E ui ‘a e Lao ni ko e Lao ki hono Pule‘i ‘o e Ngaahi Taulanga 2001. Hingoa
nounou mo e
kamata‘anga
2. (1) ‘I he Lao ni, tukukehe ‘oka ha atu ha to e ‘uhinga kehe ‘i hono tu‘unga – ‘Uhinga‘i lea

“poe” ‘oku kau ki ai ha me‘a ‘oku tētē ‘o ha fa‘ahinga lahi, fuo mo e lanu ‘a ia ‘oku no‘o ki he kilisitahi pea taumu‘a ke tokoni ki he faifolau pe ha ngaahi taumu‘a mahino kehe;

“koniteina” ‘oku ‘uhinga ki ha me‘angaue natula tolonga ki he fe‘ave‘aki kuo ngaahi ke toutou ngaue‘aki, kuo fo‘u ke fakafaingofua‘i hono fakauta founga kehekehe ‘a e ngaahi koloa, ‘oku lava ‘o tapuni malu pea faingofua hono hiki holo’, ‘oku ‘i ai ‘a e ngaahi fitingi ‘i hono ngaahi tuliki’ ki he ngaahi taumu‘a ko ia’ pea ‘oku ‘i he Ngaahi Taulanga ‘a e Kautaha Fakavaha‘apule‘anga’ (ISO) ‘a hono lahi’;

“ngaahi koloa fakatu‘utāmaki” ‘oku ‘uhinga ki ha ngaahi koloa pe ngaahi me‘a ‘oku fakakalasi ko e ngaahi koloa fakatu‘utamaki ‘e he Kouti ki Tahī Fakavaha‘apule‘anga ki he Ngaahi Koloa Fakatu‘utamaki (IMDG), pea kau foki ai mo e ngaahi koloa pe ngaahi me‘a ‘oku fakahā ko e ngaahi koloa fakatu‘utamaki fakatautu ki he Konga VIII;

“ngaahi totongi (fees)” ‘oku kau ki ai ‘a e ngaahi totongi taulanga, ngaahi totongi maama mo e totongi uafu ‘oku hilifaki ‘i he Lao ni ka ‘oku ‘ikai ke kau ki ai ‘a e ngaahi totongi (rates);

“vaka ‘oku folau fakavaha’a pule’anga” ‘oku ‘uhinga ko ha vaka ‘oku ngaue fefakatau’aki ‘i he vaha’a ‘o ha taulanga pe feitu’u ‘i Tonga mo ha taulanga pe feitu’u kehe ‘i tu’a Pule’anga pe ‘i he vaha’a ‘o ha taulanga pe feitu’u ‘i tu’a Pule’anga;

“ngaahi koloa” ‘oku kau ki ai ‘a e monumanu, ‘anga’anga, ngaahi kato, ngaahi koloa fakataaautaha, uta fakalukufua, ngaahi koniteina, pea mo ha fa’ahinga koloa pē ‘oku ala hiki holo;

“taulanga” ‘oku ‘uhinga ki ha fa’ahinga ‘elia vai fakanatula pe ngaohi ‘e he tangata ke malu ki ai ‘a e ngaahi vaka’ ‘a ia te nau lava ke li taula pe no’o ai mo lava ke uta mo fakahifo ai pe fakaheka mo fakahifo ai ha kau pāsese, ka ‘oku ‘ikai kau ki heni ha “taulanga fakaiū” ‘oku kumi ‘e he ngaahi ngaahi vaka’ ‘i he taimi ‘o ha fakatamaki fakaenatula (force majeure);

“Kouti (IMDG) ki Tahī Fakavaha’apule’anga ki he ngaahi Koloa Fakatu’utamaki” ‘oku ‘uhinga ki he Kouti kuo paaki ‘e he Kautaha Fakavaha’apule’anga ki Tahī mei he taimi ki he taimi;

“faka’atā hū mai” ‘oku ‘uhinga ki hono faka’atā mai mei he kau ma’u mafai totonu’ ke hū mai ‘a e vaka’ mo tau ‘i he loto taulanga’ (port);

“eikivaka” ‘oku ‘uhinga ki he tokotaha kotoa pē, tukukehe ha pailate, ‘oku ne pule’i pe tokanga’i ha fa’ahinga vaka;

“Minisitā” ‘oku ‘uhinga ki he Minisitā ‘o e Malini’ mo e Ngaahi Taulanga’ (Ports);

“ngaahi tokoni faifolau ‘i tahi” ‘oku ‘uhinga ki he kotoa ‘o e ngaahi poe, ngaahi pikoni, ngaahi maaka mo e ngaahi faka’ilonka ke tokoni ki he faifolau ‘i tahi, kau ai ha fa’ahinga tokoni faka’elekitulonika ki he faifolau ‘i tahi ‘a ia ‘oku ‘ikai uta ‘i ha vaka;

“vaka muli” ‘oku ‘uhinga, ‘i he’ene felave’i mo e Konga VII, ki ha vaka ‘a ia ko e taulanga fakamuimui na’e mavahe mei ai’ ‘oku ‘i tu’a Pule’anga pe ko ha vaka ‘oku folau fakavaha’a Pule’anga;

“tokotaha ‘oku ‘o’ona” ‘i he taimi ‘oku ngaue’aki ai ki ha koloa, ‘oku kau ai ha taha ‘a ia pe pehe ko ia ‘oku ‘o’ona, tokotaha hu koloa mai, tokotaha hu koloa atu, konisainā, konisaini, tokotaha hu atu pe fakafofonga ‘oku ne tokanga’i hono fakatau atu, tauhi, fakaheka, hiki holo, faka’ata pe tiliva ‘o e ngaahi koloa ko ia pe ko ha taha ‘oku ‘i ai ‘a e totonu ke ‘i ai ‘a e koloa; pea ‘i hono ngaue’aki felave’i mo ha vaka, ‘oku kau ai ha taha ‘oku hoko ko e fakafofonga ki he taha ‘oku ‘o’ona, ‘oku ne tanaki ‘o e feleti pe totongi ‘o e ngaahi totongi kehe felave’i mo e vaka pea kau ai ha kaunga-ma’u (owner), taha no vaka, taha ‘oku ne fakalele, pe mokasi ‘oku ‘i ai ‘a e vaka pe ha taha fakafofonga kuo fakamafai’i ‘o ha taha pehe;

“taha” ‘oku ‘uhinga ki ha tokotaha fakafo’ituitui pe ko ha kautaha ‘o hange’ ko hono ‘uhinga ‘i he tu’unga’;

“pailate” ‘oku ‘uhinga ki ha pailate ma’u laiseni mei he Ngaahi Tu’utu’uni (Pailate) ki he Folau Vaka;

“taulanga (port)” ‘oku ‘uhinga ki ha taulanga, uafu pe ha to e feitu’u kuo fakaha ko ha taulanga fakatatau ki he kupu 3;

“pulusi” ‘oku ‘uhinga ki hono pulusi ‘i he Kasete;

“ngaahi totongi (rates) ‘oku ‘uhinga ki ha ngaahi totongi (rates) pe ngaahi totongi (charges) ‘oku hilifaki ‘e he Potungaue ‘i he Lao ni pea kau ki ai ha totongi (toll) pe totongi (rent), ka ‘oku ‘ikai ke kau ki ai ‘a e ngaahi totongi (fees);

“Sekelitali” ‘oku ‘uhinga ki he Sekelitali ki he Malini mo e Ngaahi Taulanga;

“kautaha sitivatooa” ‘oku ‘uhinga ki ha kautaha tatau ai pe pe kuo lesisita pe ‘ikai, ‘a ia kuo ne ma’u ‘a e ngaahi naunau totonu ‘e lava ke ne fakahoko kakato ‘a e ngaahi ngaue sitivatooa ki he kotoa ‘o e ngaahi vaka ‘oku nau ngaue’aki ha taulanga (port) mo ha ngaahi fokotu’utu’u kehe ‘a ia ‘e ala tali ‘e he Minisita’;

“ngaahi ngaue sitivatooa” ‘i he fekau’aki mo ha kautaha sitivatooa ‘oku kau ai ‘a e fakahifo, hiki holo, ngaue kuleini (cranage), tauhi pe fetuku ‘o e ngaahi koloa pea mo hono tuku ‘o ha ngaahi koloa ke ne tokanga’i, tauhi pe pule’i;

“vaka” ‘oku kau ai ‘a e vaka (ship), vaka (boat), vaka fetuku pe vaka kotoa pe ‘oku ngaue’aki pe lava ke ngaue’aki ‘i he faifolau ‘i he vai; pea kau ki ai ha huvakalafi (hovercraft) pe vaka ‘oku mavahe mei he fukahi vai pe ‘iuniti hiki holo ‘i tahi; ka ‘oku ‘ikai kau ki ai ha popao pe vaka kehe fo’u ‘i he fotunga tu’ufonua; –

“fale tuku’anga koloa” ‘oku kau ai ha fa’ahinga fale tuku’anga koloa pe, fale tuku’anga me’a pe fale kehe ‘oku ma’u pe pule’i ‘e he Potungaue ‘a ia ‘e lava ke tuku fakalao ai ‘a e ngaahi koloa;

“uafu” ‘oku kau ai ‘a e uafu (quay), uafu (pier), uafu (jetty), uafu (ramp) pe ngaahi feitu’u kehe pehe ‘oku lava ke fakaheka pe fakahifo mei ai ‘a e kau pasese pe ngaahi koloa mei ha vaka.

- (2) ‘E ngofua ki he Minisita ‘i he tohi ke ne foaki ki ha taha ha ni’ihi ‘o hono ngaahi mafai’, pule’ pe ngaahi ngäue ‘i he Lao ni pea kuo pau ‘e ‘ikai to e foaki ‘e he tokotaha ko ia’ ‘a e mafai, pule pe ngäue ko ia’ tuku kehe ‘o ka ‘oku fakangofua ‘e he ‘uluaki foaki mafai ‘a e to e foaki mafai ko ia’.
- (3) Kuo pau ke ngaue’aki ‘a e Ngaahi Tu’utu’uni ki he Malu ‘o e Ngaahi Taulanga’ ki he kakai, ngaahi ngaue, ngaahi vaka mo ‘enau ngaahi me’angäue kotoa pe ‘i he loto’i taulanga kotoa pë mo ha ngaahi feitu’u kehe pë ‘i he Pule’anga ‘oku fakahoko ai hano fakaheka, fetuku pe faka’atä ‘o ha uta ki he ngaahi vaka Tonga kotoa pë pea ki he ngaahi vaka kotoa pë ‘oku ‘i he ngaahi potu tahi ‘o Tonga’.

KONGA II – KO E FATONGIA 'O E POTUNGÄUE 'I HONO PULE'I 'O E
NGAAHI TAULANGA'

- Ngaue'aki mo e tu'utu'uni** 3. (1) Ko e ngaahi taulanga 'oku ngaue'aki ki ai 'a e Lao ni kuo pau ko e ngaahi taulanga ko ia 'i Tonga 'oku 'ikai ke fakahä atu 'i he Lao ki he Ma'u Mafai ki he Ngaahi Taulanga' 1998.
- (2) Ko e ngaahi taulanga kotoa pe 'oku fakahingoa 'i he Tepile I ki he Lao ni kuo pau, 'i ha me'a 'e ala lava', ke fakamahino'i ia 'aki ha fakamatala fakalao mo ha siate 'e tä 'e he Potungäue' mo pulusi 'i he Kasete'.
- (3) Ko e uafu kotoa pe 'oku fakahingoa 'i he Tepile II ki he Lao ni kuo pau, 'i ha me'a 'e ala lava', ke fakamahino'i ia 'aki ha fakamatala fakalao pe ha palani, 'o kau ai 'a e ngaahi tanunga kekelele kotoa pe, ngaahi pä'anga peau, mo e fanga ki'i uafu (jetty) 'oku a'u atu ki he 'elia taulanga' pea mo ha ngaahi fale, langa mo ha ngaahi fakalelei 'oku tu'u 'i he tafa'aki ki 'uta' pe 'oku hoko atu pe ofi atu ki he taulanga'.
- (4) 'E ngofua ki he Potungäue, 'i he loto ki ai 'a e Kapineti, 'i ha taimi pe ke ne fakaha ha feitu'u kehe ke hoko ko e taulanga 'i loto 'i he 'uhinga 'o e Lao ni.
- (5) Kuo pau ke ma'u 'e he Potungäue 'a e ngaahi mafai, ngaahi totonu, mo e ngaahi ngäue mo e pule kotoa pe 'oku taau pe 'aonga ki hono pule'i pea mo hono fakalele 'o e ngaahi taulanga 'oku pule'i 'e he Lao ni.
- Ngaahi fokotu'u mo e ngaahi fatongia** 4. (1) Kuo pau ke fokotu'u ha ni'ihi 'a ia 'e fiema'u ki hono tokanga'i 'o hono fakalele 'o e taulanga taki taha pea mo hono tanaki ha ngaahi totongi (fees) mo ha ngaahi totongi (rates) 'oku pau ke totongi 'i he Lao ni.
- (2) 'Oku fatongia'aki 'a e Sekelitali' 'a hono pule'i lelei mo taau mo hono fakalele 'o e ngaahi taulanga' pea kuo pau ke ne ma'u 'a e mafai ke fai ha ngaahi tu'utu'uni fekau'aki mo e ngaahi me'a ko 'eni';
- (a) Ko hono fakalele mo pule'i 'o ha taulanga 'o fakatau ki he polisi' 'a e Pule'anga';
- (b) Ko e founda tänaki mo hono lipooti 'o e ngaahi totongi' (fees) mo e ngaahi totongi' (rates) 'o fakatau ki he polisi' mo e founda ngäue lolotonga ko ia 'a e Pule'anga';
- (c) Ko hano fakamafai'i 'o ha taha ke ne fakahoko ha ngäue pe ke ne fai ha ngäue 'i hono fakalele mo pule'i 'o ha taulanga.
- Ngaahi mafai 'o e Potungäue** 5. (1) Neongo ha me'a 'i he ongo Konga III pe IV kuo pau 'e 'ikai ke hoko 'a e Potungäue' ko ha fakafongia ki ha vaka, pe ha taha 'oku 'o'ona pe ha taha fakalele 'o ha fa'ahinga vaka.
- (2) Ko e ngaahi mafai kuo foaki 'e he Konga ni kuo pau ko e fakalahi atu pea 'ikai ko ha to'o 'o ha ngaahi mafai kehe kuo foaki ki he Potungäue' 'e he Lao ni pe ha to e lao kehe.

KONGA III - FAKALELE MO PULE'I 'O E NGAABI TAULANGA'

6. (1) 'E ngofua ki he Minisita ke ne –

- (a) fokotu'u mo tauhi 'a e ngaahi tokoni faifolau 'i tahi;
- (b) pule'i hono fokotu'u mo hono ngaue'aki 'o e ngaahi uafu, ngaahi toho'anga vaka mo e ngaahi ngaue kehe, tatau ai pē 'i 'olunga pe 'i lalo 'i he ngata'anga 'o e tahi lahi, 'i loto 'i ha taulanga;
- (c) tanu, tata, tapuni'i pe fakama'olunga ha konga 'o ha kelekele 'oku ma'u 'e he Potungaue, fakatatau ki ha ngaahi tu'utu'uni 'o ha Lao pe tu'utu'uni fakalao kehe;
- (d) fakalahi, liliu pe to e langa ha taulanga pe ha konga 'o ha taulanga;
- (e) ma'u ha kelekele pehe pea fakahoko ha ngaahi ngaue mo fai 'a e ngaahi ngaue mo e ngaahi me'a ko ia 'oku fiema'u mo lelei ki h e ngaahi fatongia 'o e Potungaue fakatatau ki ha ngaahi tu'utu'uni 'o e Lao ni pe ha lao kehe;
- (f) ma'u, nö, ma'u mai, langa, fokotu'u, fa'u, 'oatu, tauhi pe monomono ha fa'ahinga me'a pe 'oku tu'utu'uni koe'uhi ko e ngaahi taumu'a 'o e Lao ni pe ke fakatatau atu pe tuku atu kehe ia;
- (g) fakahoko 'a e ngaahi ngaue 'i ha loto'i taulanga, kau ai 'a e, no'o, taulani, tau, hiki pe fakatautau ha vaka;
- (h) fakahoko 'a e ngaue fetukutuku pe fokotu'u, laiseni mo pule'i 'a e kau fakalele ngaue fetukutuku;
- (i) fakahoko 'a e ngaahi ngaue fakapailate 'i ha loto'i taulanga.
- (2) Kuo pau 'e 'ikai ke tuku 'e ha taha 'i ha taulanga' ha poe, no'o'anga vaka pe ha taula taautaha ta'e tomu'a faka'atä 'e he Sekelitali' 'i he tohi pea 'e ngofua ke to'o ha faka'atä pehē 'i ha fa'ahinga taimi pē, 'a ia kuo pau ke to'o leva 'e he taha 'oku 'o'ona 'a e poe, no'o'anga vaka pe taula ko ia.
- (3) Ko ha taha 'oku ne ta'e to'o ha poe, no'o'anga vaka pe ha taula pehē 'i ha fekau 'e he Sekelitali' ke to'o 'oku ne fai ha hia pea kuo pau ke ne ala mo'ua 'o ka halaia ki he tautea pa'anga 'e 'ikai laka hake 'i he \$5,000 pe ngäue popula 'o 'ikai laka hake 'i he mahina 'e 6, pe fakatou'osi.

Ngaahi mafai
'o e Minisita kau
ki he ngaahi
taulanga

KONGA IV - FAKALELE MO PULE'I 'O E NGAABI UAFU

7. (1) 'E ngofua ki he Minisita ke ne:

- (a) tu'utu'uni ki he fakahoko mo fakahifo 'o e kau pasese ki ha pe mei ha vaka, kau ai hono tu'utu'uni 'a e ngaahi feitu'u fakahifo'anga;

Ngaahi mafai
'o e Minisita kau
ki he ngaahi
uafu

- (b) tu'utu'uni ki hono fakaheka pea mo fakahifo 'o e ngaahi uta ki ha pe mei ha vaka, kau ai hono fokotu'u ha ngaahi uafu;
  - (c) fokotu'u 'a e kau 'ofisa 'i he Potungaue ke nau pule'i 'a e ngaahi ngaue fakakomesiale 'oku fakahoko 'i he pe 'i ha loto'i taulanga;
  - (d) pule'i 'a e kau fakalele ngäue mo e kau pule ngäue leipa mo e me'angäue kehe;
  - (e) tokanga'i mo pule'i 'a hono fakafa'ahinga, fua mamafa, fua loloa, tauhi, tukufale'i 'o e ngaahi koloa pe ko hano fa'ahinga tokanga'i pe 'o e ngaahi koloa;
  - (f) tokanga'i mo pule'i 'a hono tuku atu 'o e lolo, vai pe ngaahi ngaue fakatelefohi pe ngaahi koloa mo e ngaahi ngaue kehe ki he ngaahi vaka;
  - (g) fai ha tokoni fakavavevave ki ha vaka pe tokoni ki hono kumi ha koloa kuo mole, ngoto pe mahaia;
  - (h) tokanga'i pe pule'i 'a e fakaheka, fakahifo pe tukufale'i ha koloa 'i ha taulanga pe ko hono 'utu 'o e ngaahi vaka;
  - (i) fakahoko 'a e ngaahi ngaue fakamalu'i mo tamate afi, 'i he loto'i taulanga pe 'i ha feitu'u kehe, 'o hange ko ia 'e fiema'u ki he taumu'a tamate afi mo hono malu'i 'a e mo'ui mo e koloa;
  - (j) fakahinohino'i 'a e anga hono ngaue'aki mo hono tauhi 'o e ngaahi me'angaue;
  - (k) fai 'a e ngaahi me'a kotoa pë 'oku fiema'u ki hono fakahoko hono ngaahi fatongia 'i he Lao ni pe 'i ha lao kehe.
- (2) 'E ngofua ke 'oatu 'e he Minisitä ha ngaahi naunau tänaki'anga veve 'oku fiema'u 'e ha lao kehe.

KONGA V - NGAABI NGÄUE 'A E TAULANGA'

Mafai 'o e kau
'ofisa ki he
ngaahi vaka

8. (1) 'E ngofua ki ha 'ofisa kuo fili 'e he Minisita 'aki hano pulusi ke ne, 'i he loto'i taulanga'–
- (a) tu'utu'uni 'a e feitu'u kuo pau ke tau, no'o pe li taula ai ha vaka pea mo e founga 'o e tau, no'o mo e li taula ko ia';;
  - (b) tu'utu'uni ke to'o ha vaka mei ha tau'anga, uafu, tau'anga vaka pe li'anga taula mo fakamahino'i 'a e taimi ke to'o ai'; mo
  - (c) pule'i fakalukufua 'a e nga'unu holo 'a e ngaahi vaka.
- (2) Ko ha taha, ta'e ha 'uhinga fakalao, 'oku ne fakafisi pe ta'etokanga ke talangofua pe fai pau ki ha tu'utu'uni kuo fai 'i he kupu si'i (1) 'oku ne fai ha hia pea kuo pau ke ala mo'ua 'i ha'ane halaia ki he tautea pa'anga 'o 'ikai laka hake 'i he \$10,000 pe ngaue popula 'o 'ikai laka hake 'i he ta'u 'e 1, pe fakatou'osi.

- (3) 'E ngofua ki he Sekelitali ke ne fekau ke to'o ha vaka kuo toka, mahaia pe maumau 'aupito 'i he loto'i 'elia 'o ha taulanga 'oku, 'i he 'ene fakakaukau', fakatu'utamaki ki he malu 'o e faifolau 'a e ngaahi vaka kehe'.
- (4) Ko ha taha kuo 'oatu ki ai ha fekau 'i he kupu si'i (1) pe (3) te ne fakafisi pe ta'etokanga ke talangofua ki ha fekau pe ha ngaahi fiema'u pehe', 'e ngofua ki he Sekelitali, neongo kuo pe te'eki ai ke faka'ilo ha taha ki ha fa'ahinga hia, ke ne fai pe kouna ke fai 'a e ngaahi ngaue kotoa pe 'oku ne pehe 'oku taau pe fiema'u ke fakapapau'i 'oku fai ha talangofua pehe pea 'e ngofua ke ne no pe fakangaue'i ha ni'ihia 'oku ne pehe 'oku taau ki he taumu'a ko ia' pea ko e ngaahi fakamole kotoa pe 'i hono fakahoko 'o ha ngaahi ngaue pehe kuo pau ke totongi ia 'e he toko taha na'e 'oatu ki ai 'a e fekau'.
- (5) Neongo ha me'a 'i he Lao ni, kuo pau 'e 'ikai ke no'o, tau pe li taula ha vaka 'i ha hu'anga vaka 'i ha founa te ne fakafaingata'a'ia' ai 'a e malu 'a e faifolau 'a e ngaahi vaka kehe'.
- (6) Ko ha 'eikivaka 'o ha vaka 'oku no'o, tau pe li taula 'i ha hu'anga vaka 'oku faingata'a'ia ai 'a e malu 'a e faifolau 'a e ngaahi vaka kehe, 'oku ne fai ha hia pea kuo pau ke ala mo'ua 'i ha'ane halaia ki he tautea pa'anga 'o 'ikai laka hake 'i he \$10,000.
- (7) Neongo ha me'a 'i he Lao ni, kuo pau 'e 'ikai ke ngaue'aki 'e ha taha ha kupenga toutai pea kuo pau 'e 'ikai ha vaka 'e toutai 'i ha hu'anga vaka.
- (8) Ko ha taha 'oku ne ngaue'aki ha kupenga toutai ke toutai mo ha taha 'oku ne pule'i ha vaka ke toutai 'o faingata'a'ia ai 'a e malu 'a e faifolau 'a e ngaahi vaka kehe, 'oku ne fai ha hia pea kuo pau ke ala mo'ua 'i ha'ane halaia ki he tautea pa'anga 'o 'ikai laka hake 'i he \$10,000.
- (9) Kuo pau 'e 'ikai ke li'aki ha vaka 'i loto 'i he ngaahi ngatangata'anga 'o ha 'elia taulanga, pea 'e ngofua ke to'o 'e he Sekelitali ha vaka kuo li'aki pehe 'a ia te ne 'eke'i 'a e ngaahi fakamole ki hono to'o ko ia' mei he taha 'oku 'o'ona'.
9. (1) 'Oka vela ha vaka 'i ha taulanga, 'e ngofua ki ha 'ofisa kuo fili 'e he Minisita' ke ne heka ki he vaka ko ia' 'i he loto'i taulanga' fakataha mo ha tokoni mo ha ni'ihia 'oku ne pehe 'oku taau' ke ta'ofi ha hoko ha fakatu'utamaki ki ha ngaahi vaka kehe pea ke fai ha ngaahi me'a kehe 'a ia 'oku ne pehe 'oku taau' ki he malu'i 'o e mo'ui mo e koloa, kau ai ha'ane fekau'i 'a e 'eikivaka' ke ne fakahoko ha ngaahi me'a te ne pehe 'oku taau' pea ke ne fekau'i ha taha 'oku lava ke ne fai ha tokoni.
- (2) Ka 'ikai ke fakahoko leva 'a e me'a ko ia' 'e he 'eikivaka 'o ha vaka na'e fai ki ai 'a e fekau ko ia', 'e ngofua ki he 'ofisa' ke ne fakahoko leva ia 'e ia.

Vela 'i ha vaka
'i ha taulanga

- (3) Ko e ngaahi fakamole kotoa pē na'e tupu mei hono fakahoko 'a e ngaahi mafai 'o e 'ofisa' 'i he kupu ni kuo pau ke totongi ia mei he taha ko ia na'e fekau'í.
- (4) Ko ha taha 'oku ne fakafisi pe ta'etokanga ke talangofua pe fai ki ha fekau 'i he kupu si'i(1), ta'e 'i ai ha 'uhinga fakalao, 'oku ne fai ha hia pea kuo pau ke ala mo'ua 'i ha'ane halaia ki he tautea pa'anga 'o 'ikai laka hake 'i he \$10,000 pe ngaue popula 'o 'ikai laka hake 'i he ta'u 'e 1, pe fakatou'osi.
- Mafai ke heka ki vaka** 10. (1) 'E ngofua ki ha 'ofisa kuo fili 'e he Minisita' ke ne heka ki ha vaka 'i ha loto'i taulanga 'i ha taimi pē 'oku ne mahalo ai kuo fakahoko pe 'oku teu ke fakahoko ha maumau lao 'i he Lao ni 'i ha vaka pehē pe 'i ha taimi pē 'oku ne pehē ai 'oku taau ke fai pehē 'i hono fakahoko hono ngaahi fatongia kuo hilifaki kiate ia 'e he Lao ni.
- (2) Ko ha 'eikivaka 'o ha vaka, ta'e ha 'uhinga fakalao, 'oku ne fakafisi ke fakangofua 'a e 'ofisa' ke heka ki he vaka ko ia 'o fakatatau ki he ngaahi mafai kuo tuku 'i he kupu si'i (1) 'oku ne fai ha hia pea kuo pau ke ala mo'ua 'i ha'ane halaia ki he tautea pa'anga 'o 'ikai laka hake 'i he \$5,000 pe ngaue popula 'o 'ikai laka hake 'i he mahina 'e 6, pe fakatou'osi.
- 'ikai mo'ua 'a e kau 'ofisa** 11. Kuo pau 'e 'ikai mo'ua ha 'ofisa kuo fili koe'uhi ko ha fakahoko 'o ha ngäue, pe ta'e fakahoko 'o ha ngäue, pe ta'efai ke fakahoko 'a hono fatongia, tukukehe kapau ko ha fai 'i he lotokovi, ta'etokanga lahi, ta'etokanga fakalotokovi pe ko e anga kovi.

KONGA VI – NGAHI TOTONGI (FEES) MO E NGAHI TOTONGI (RATES) KI HE TAULANGA

- Ngaahi ngaue sitivatoa** 12. (1) Ko ha kautaha sitivatoa pē kuo ne ma'u ha ngofua mei he Potungäue 'e ngofua ke ne fakahoko 'a e ngaahi ngaue sitivatoa 'i he loto'i 'elia taulanga.
- (2) Kuo pau 'e 'ikai foaki ha ngofua pehē kae 'oua ke fiamälie 'a e Sekelitali' 'oku taau 'a e me'angäue 'a e kautaha sitivatoa ki hono fakahifo mo fakaheka 'o ha vaka 'i ha founga 'oku taau mo lelei mo malu kakato 'i he ngaahi me'a kotoa pē.
- (3) Fakatatau ki he kupu si'i (2) 'i 'olunga, kuo pau ke 'ai 'e he kautaha sitivatoa ha fa'ahinga me'angaue 'e fiema'u ki hono fakaheka pe fakahifo 'o ha vaka 'i he founga vave taha'.
- (4) 'E ngofua ki ha kautaha sitivatoa 'oku fakangofua 'i he Lao ni ke ne alepau mo ha kautaha vaka pe fakafongia fakalotofonua ke ne fakahoko 'a e ngaahi ngaue sitivatoa ki ha vaka pau lolotonga 'a e taimi 'oku 'i he taulanga' ai 'a e vaka ko ia'.
- (5) Neongo 'a e kupu si'i (1), 'e 'atä ha vaka fefolau'aki 'i he vaha'a 'o e ngaahi taulanga 'o Tonga' mei he ngaahi ngaue 'a ha kautaha sitivatoa tukukehe kapau 'oku kole 'e he 'eikivaka' pe taha 'oku 'o'ona' ha ngaahi ngaue pehē.

13. (1) Kuo pau ke fakalao ki he Potungaue ke ne hilifaki ha ngaahi to-tongi (fees) mo ha ngaahi totongi (rates) ki hano ngaue'aki 'o ha ni'ihii 'o 'ene ngaahi koloa tu'uma'u', ngaahi naunau, ngaahi koloa pe me'angaue, pe ki hono fakahoko 'e he'ene kau ngaue, kau fakafongaa pe kau aleapau' ha fa'ahinga ngaue. Mafai ke hilifaki 'a e ngaahi to-tongi (fees) mo e ngaahi totongi (rates)
- (2) Kuo pau ke tu'utu'uni 'a e ngaahi totongi (fees) mo e ngaahi totongi (rates) pehē 'e he Minisita 'i he loto ki ai 'a e Kapineti pea kuo pau ke pulusi ia 'i he Kasete'.
- (3) Kapau 'oku fika'i ha totongi (fees) pe totongi (rate) 'o makatu'unga 'i he toni 'o ha vaka, kuo pau ke ngaue'aki 'a e toni fakakātoa ko ia 'oku hā 'i he Tohi Fakamo'oni Toni Fakavaha'apule'anga 'a e vaka', pe kapau 'oku 'atā ha vaka mei he fua toni', kuo pau ke hilifaki ki ai ha totongi (fee) tatau mo e totongi toni 'o ha vaka 'oku fakatatau ki hono löloa fakalukufua.
14. (1) Kuo pau ke totongi ha totongi no'o 'e kinautolu 'oku 'onautolu, kau fakalele vaka', kau nö vaka pe kau fakafongaa 'o ha vaka ki he ngaahi ngaue kuo fakahoko 'e he Potungaue 'i ha fa'ahinga taulanga 'oku ngaue'aki ki ai 'a e Lao ni. Ngaahi totongi (fees)
- (2) Kuo pau ke totongi ha totongi (fee) ki he Potungäue ki ha ngofua ke fakalele ha ngaahi ngäue sitivatoa pe ha ngaahi ngäue fetuku holo 'i 'uta 'a ia 'oku pule'i 'e he Potungaue.
- (3) 'E ngofua ke hilifaki 'e he Potungaue ha Ngaahi Totongi Uafu ki hono ngaue'aki 'o e uafu 'e kinautolu 'oku 'anautolu 'a e ngaahi uta.
15. (1) Kuo pau ke totongi 'e kinautolu 'oku 'onautolu ha vaka, kau fakalele vaka, kau nö vaka pe kau fakafongaa vaka 'a e ngaahi totongi fekau'aki mo ha vaka 'oku ne ngaue'aki 'a e taulanga pe ko 'ene ngaahi naunau pe ngaahi ngaue'. Kinautolu te nau ala totongi 'a e ngaahi totongi (fees)
- (2) Kuo pau ki he kau sitivatoa pe kau aleapau fetuku holo 'i 'uta ke nau totongi 'a e ngaahi totongi (fees) pe ngaahi totongi (charges) 'e ala hilifaki 'e he Potungaue mei he taimi ki he taimi.
- (3) Ko ha taha 'oku 'i ai ha'ane totonu ke ne ma'u 'a e ngaahi koloa 'o tatau ai pē pe ko ha taha 'oku 'a'ana pe ko ha fakafongaa 'o e taha 'oku 'a'ana' kuo pau ke ne totongi ha fa'ahinga totongi (fees) ki hono fetuku holo 'o e uta kimu'a pea toki ma'u 'ene ngaahi koloa'.
16. 'E ngofua ke hilifaki 'e he Potungaue ha ngaahi totongi (rates) ki – Ngaahi totongi (rates)
- (a) hono faka'aonga'i 'o ha kelekele, fale, pe ha fo'i 'atā ke tauhi ai 'a e uta', ngaahi koniteina pe ki hano 'oatu ha ngaahi koloa, ngaahi ngaue pe ngaahi naunau 'a ia 'oku faka'aonga'i';
- (b) hono ngaue'aki 'o ha toho'anga vaka, halanga lölue 'i tahi pe ha me'angaue ki hono to'o ha vaka mei he vai; mo
- (c) hano fakatoka ha poe, no'o'anga vaka pe ha taula taautaha 'a ia kuo faka'atā

- Ngaahi mafai ke heka ki vaka** 17. 'E ngofua ki ha taha ngaue 'a e Potungauē 'a ia kuo fakamafai'i, ke ne heka mo sivi ha vaka 'i he loto'i taulanga' koe'uhi ke fakapapau'i 'a e lahi 'o e ngaahi totongi (fees) pe ngaahi totongi (rates) 'oku totonu ke ne totongi hili hono foaki ha'ane faka'ata hu mai.
- Ngaahi 'eke malu'i mo'ua 'i tahi mo e ngaahi 'eke malu'i mo'ua kehe** 18. (1) Ko ha vaka, 'oku 'ikai ke ne 'oatu ha tali totongi 'o ha ngaahi totongi (fees) mo e ngaahi totongi (rates) na'e totonu ke ne totongi 'o ka 'eke 'e ha taha ngaue 'a e Potungauē kuo fakamafai'i, 'e ngofua ke ta'ofi kae'oua ke'oua 'a e tali totongi ko ia' pe ha fakamo'oni fakafiemalie kehe 'o e totongi, pea ko hono ta'e totongi 'o ha ngaahi totongi (fees) pe ngaahi totongi (rates) 'oku totonu ke totongi 'i he Konga ni kuo pau ke hoko ia ko ha 'eke malu'i mo'ua ki he vaka pe uta 'o e vaka ko ia'.
- (2) Ko ha 'ofisa 'o e Potungauē 'oku ne ma'u 'a e ngaahi totongi (fees) pe ngaahi totongi (rates) mei ha vaka pe ko hono fakafofonga, pe mei ha taha 'oku 'a'ana 'a e uta' pe ko hono fakafofonga', kuo pau ke ne 'oatu ha tali totongi fakapotungāue pea ka 'i ai ha 'ofisa 'oku ne ta'efakahoko ia 'oku fai ha hia pea kuo pau ke ala mo'ua 'i ha'ane halaia ki he tautea pa'a 'o 'ikai laka hake 'i he \$1,000.
- 'Eke malu'i mo'ua ki he uta mo e ngaahi koloa** 19. (1) Kuo pau ke fai 'e he Potungauē ha 'eke malu'i mo'ua ki he uta mo e ngaahi koloa ki he lahi 'o e ngaahi totongi (fees) mo e ngaahi totongi (rates) kuo hilifaki kotota pē 'o fakatatau ki he ngaahi tu'utu'uni 'a e Lao ni.
- (2) Kuo pau ke 'i ai ha totonu 'a e Potungauē ke ne puke mo tauhi 'a uta mo e ngaahi koloa ko ia' kae'oua kuo totongi pe ma'u kakato 'a e ngaahi totongi (fees) mo e ngaahi totongi (rates) ke fiemalie 'a e Minisitā.
- (3) Kuo pau ke mu'omu'a 'a e 'eke malu'i mo'ua ko ia' 'i he ngaahi 'eke malu'i mo'ua mo e ngaahi 'eke kehe kotoa pē ki he ngaahi uta mo e ngaahi koloa ko ia'.
- (4) Ko ha fakafofonga pe ha taha sitivatoa te ne faka'atā ha fa'hinga koloa ke fetuku, hili ha'ane ma'u mei he Sekelitali ha fanongonongo tohi 'o ha 'eke malu'i mo'ua ki he ngaahi koloa ko ia', 'oku ne fai ha hia pea kuo pau ke ala mo'ua 'i ha'ane halaia ki he tautea pa'anga 'oku tatau mo e mahu'inga CIF 'o e ngaahi koloa ko ia' pe a'u ki he \$5,000, pe ko e fē pē 'e lahi ange'.
- Mafai ke fakatau atu pe tuku atu 'o e ngaahi koloa** 20. (1) Fakatatau ki he ngaahi tu'utu'uni 'a e Konga ni, 'e ngofua ke fakatau atu pe tuku atu 'e he Minisitā ha fa'hinga koloa 'a ia kuo tuku 'i loto pe 'i he ngaahi feitu'u 'o e Potungauē pea kuo te'eki ke 'ave 'i loto 'i he vaha'a taimi ko e 'aho 'e 60.
- Ka kuo pau –
- (a) ke fakaloloa atu 'a vaha'a taimi ko ia' ki he 'aho 'e 90; pea
- (b) kapau ko ha ngaahi koloa 'oku natula 'auha ngofua 'e ngofua ke fekau 'e he Minisitā ke 'ave ia 'i loto 'i ha vaha'a taimi nounou ange, pe a kapau 'e 'ikai ke 'ave, 'e ngofua ke fakatau atu 'e he Minisitā 'a e kotoa pe ni'ihī 'o e ngaahi koloa ko ia' pe te ne tuku atu ia 'o hange ko ia te ne pehē 'e taau'.

- (2) Kuo pau ke ngaue'aki 'e he Minisita 'a e pa'anga 'oku ma'u mei ha fa'ahinga fakatau atu 'i he kupu ni 'o fakatatau ki he hokohoko ko 'eni':-
- 'uluaki', ke totongi 'aki ha tute pe tukuhau ko e mo'ua ki he Pule'anga;
  - ua', ke totongi 'aki 'a e ngaahi fakamole 'o e fakatau atu ko ia';
  - tolu, ke totongi 'aki 'a e ngaahi totongi (fees) mo e ngaahi totongi (rates) 'oku totonu ke totongi ki he Potungaue' 'o fakatatau ki he tu'utu'uni 'a e Lao ni fekau'aki mo e ngaahi koloa ko ia';
  - fä, ke totongi 'aki 'a e totongi feleti pe ngaahi 'eke pe ngaahi 'eke malu'i mo'ua kehe kuo 'osi 'oatu ha fanongonongo fekau'aki mo ia 'o fakatatau ki he ngaahi tu'utu'uni 'o ha fa'ahinga Lao pë; pea
  - nima', ke totongi atu ha toenga ki he taha 'oku 'i ai ha'ane totonu ki ai, 'oka ne 'eke, pe, kapau 'oku 'ikai ke fai ha 'eke pehee 'i loto 'i he ta'u 'e taha mei he 'aho na'e fai ai 'a e fakatau, kuo pau ke 'i ai 'a e totonu ke ma'u 'e he Potungaue 'a e toenga ko ia' pea 'e ngata leva 'a e ngaahi totonu kehe kotoa pë ki ai.
21. Neongo 'a e ngaahi tu'utu'uni ko 'eni' pe ko ha toe lao kehe, kapau 'e 'oange 'e he Minisita ki ha 'ofisa fakapule'anga, 'a ia ko hono fatongia ke 'oange ha faka'atä ki ha vaka, ha fanongonongo tohi 'oku hä ai 'a e lahi 'o e ngaahi totongi (fees) pe ngaahi totongi (rates) kuo hilifaki 'i he Lao ni 'a ia 'oku kei mo'ua 'aki 'e he vaka ko ia', kuo pau 'e 'ikai ke foaki 'e he 'ofisa fakapule'anga ko ia' ha faka'atä pehë kae'oua kuo totongi pe kuo ma'u 'a e pa'anga ko ia ki he fiemalie 'a e Potungaue'.
22. 'E ngofua ki he Minisitä ke ne pulusi 'i ha'ane 'uhinga pe 'a'ana – Ngaahi faka'atä
- ke ne faka'atä ha vaka pe ngaahi koloa pe ngaahi kalasi vaka pe ngaahi koloa mei ha'anau totongi 'o e totongi (fees) pe totongi (rates) 'e totongi kehe 'i he Lao ni;
  - ke ne fakasi'isi'i, totongi fakafoki pe tukuange, fakakatoa pe fakakonga, ha fa'ahinga totongi (fees) pe ngaahi totongi (rates) 'oku totonu ke totongi 'i he Lao ni.
23. (1) Ko ha taha 'oku ne ta'e fie totongi pe feinga ke 'oua te ne totongi ha ngaahi totongi (fees) pe ngaahi totongi (rates) 'oku totonu ke ne totongi 'i he Lao ni 'oku ne fai ha hia pea 'e ala mo'ua ki he tautea pa'anga 'i ha'ane halaia 'o 'ikai laka hake he \$5,000 pe ko e ngaue popula 'o 'ikai laka hake 'i he mahina 'e 6. Ta'e fie totongi
- (2) Ka 'i ai ha taha kuo ma'u na'a ne fai ha hia 'i he kupusi'i (1) kuo pau ko e fakalahi atu ki ha fa'ahinga tautea 'i he kupu si'i ko ia' ke ne ala totongi ki he Potungaue, 'a e liunga ua 'o e lahi 'o e ngaahi totongi (fees) pe ngaahi totongi (rates) ko ia na'a ne ta'e fie totongi pe feinga ke 'oua te ne totongi.

- (3) Ko e talamahu'inga ki he pe ko e tali 'e he Potungäue ha ngaahi totongi (fees) pe ngaahi totongi (rates) 'a ia na'a ne ta'e fie totongi kimu'a pe na'e 'ikai ke totongi kimu'a, kuo pau 'e 'ikai ke tukuange pe faka'atä ai ha taha mei ha'ane ala mo'ua 'i he ngaahi tu'utu'uni 'a e kupu si'i (1).
- Totongi tupu ki he ngaahi mo'ua te'eki totongi** 24. 'E ngofua ke hilifaki 'e he Potungäue' ha totongi tupu 10% ki he ta'u ki ha mo'ua te'eki totongi 'i loto 'i he 'aho 'e 30 mei he 'aho na'e 'oatu ai 'a e tohi mo'ua'.

KONGA VII – PAILATE

- Mafai ki he pailate** 25. Kuo pau ko e Potungäue' 'a e ma'u mafai ki he pailate ki ha 'elia pailate 'i loto pe 'i ha feitu'u 'oku fehokotaki mo e taulanga'.
- Ngaahi 'elia ki he pailate** 26. 'E ngofua ki he Minisita 'i ha fanongonongo 'e pulusi 'i he Kasete ke ne fakahä ha 'elia 'i loto pe 'oku fehokotaki mo e taulanga ko ha 'elia pailate, 'a ia kuo pau ke ngaue'aki ki ai ha pailate kuo laiseni.
- Pailate** 27. (1) Fakataata ki he ongo kupu 30 mo e 31 'o e Lao ni, kuo pau ki he vaka kotoa pe 'oku ne lolotonga fai folau 'i ha 'elia pailate ke ne faka'aonga'i 'a e ngaahi ngaue 'a ha taha pailate kuo laiseni.
- (2) Kuo pau 'e lau ha vaka 'oku lolotonga nga'unu holo 'i ha loto'i 'elia 'o ha taulanga 'a ia ko ha konga 'o ha 'elia pailate ko ha vaka ia 'oku fai folau 'i ha 'elia pailate.
- (3) Ka 'i ai ha taha 'oku 'o'ona pe ha 'eikivaka 'oku 'ikai te ne talangofua ki ha tu'utu'uni 'o e Konga ni 'oku ne fai ha hia pea kuo pau 'e ala mo'ua 'i ha'ane halaia ki he tautea pa'anga 'o ka halaia 'o 'ikai laka hake 'i he \$10,000 pe ko e ngaue popula 'i he vaha'a taimi 'e 'ikai laka hake 'i he ta'u 'e taha, pe fakatou'osi.
- Faka'atä mei he pailate** 28. Neongo 'a e ngaahi tu'utu'uni 'a e kupu 29, 'e ngofua ki he Minisita, ke ne faka'atä ha fa'ahinga vaka pe ha kalasi vaka mei he ngaahi ngaue 'a ha pailate kuo laiseni lolotonga 'e ne fai folau 'i ha fa'ahinga 'elia pailate pau, pea 'i ha ngaahi 'uhinga mo e ngaahi tu'unga 'oku ne pehë 'oku taau ke hilifaki' 'o kapau 'e 'ikai ke lahi ange ai 'a e fakatu'utamaki 'e ala hoko ki he malu 'o e vaka, kau pasese, kauvaka' pe uta'.
- Pau ke ngaue'aki ha pailate** 29. (1) Neongo 'a e ngaahi tu'utu'uni 'a e kupu 27, ka 'i ai ha vaka 'oku pule'i 'e ha 'eikivaka 'oku 'i ai ha'ane Tohi Faka'atä Pailate 'oku kei 'aonga 'e ngofua ke faka'atä ia mei ha'ane fakaheka ha pailate 'i ha 'elia 'oku pau ke ngaue'aki ha pailate.
- (2) Ko e vaka muli kotoa pe 'oku loloa ange 'i he mita 'e 45 pe mamafa ange 'i he toni fakakatoa 'e 500 kuo pau ke ne fakaheka ha pailate kuo laiseni 'i he taimi 'oku ne hü pe mavahe ai mei ha 'elia 'oku pau ke ngaue'aki ha pailate.
- (3) Ko e vaka muli kotoa pe 'oku loloa ange 'i he mita 'e 35 pe mamafa ange 'i he toni fakakatoa 'e 200, 'oku uta lolo pe ngaahi me'a ngaohi mei he lolo pe ha fa'ahinga uta lahi huhu'a pe fakatu'utamaki kuo pau ke ne fakaheka ha pailate kuo laiseni 'i he taimi 'oku ne hü pe mavahe ai mei ha 'elia 'oku pau ke ngaue'aki ha pailate.

- (4) Ka 'i ai ha vaka 'oku maumau hono sino', misini' pe naunau' 'a ia te ne ala uesia lahi 'ene fai folau', kuo pau ke ne faka'aonga'i ha pailate kuo laiseni 'i he taimi 'oku ne hü pe mavahe ai mei ha 'elia 'oku pau ke ngaue'aki ha pailate.
- (5) 'E ngofua ki he Minisita 'i ha fanongonongo 'i he Kasete ke ne fakahä ha 'elia 'i he loto'i taulanga' ke hoko ko ha Feitu'u Fakaheka'anga Pailate.
- (6) Kuo pau ki he 'eikivaka 'o ha vaka 'oku teu hü ki taulanga ke ne fakahä ki he Potungäue' 'i ha fanongonongo houa 'e 72 kimu'a 'i hono Taimi Tau Fakaangaanga (ETA) ki he Feitu'u Fakaheka'anga Pailate pea kuo pau ke ne to e fakapapau'i ia 'o 'oua 'e toe si'i hifo 'i ha houa 'e 4 kimu'a pea a'u ki ai' pea ke ne 'oatu foki ha fakamatala kehe fekau'aki mo e vaka' 'o hangë ko ia 'e fiema'u 'e he Potungäue'.
- (7) Kuo pau ki he 'eikivaka 'o ha vaka teu hü ki tu'a ke ne fakahä ki he Potungäue 'a e taimi 'oku fakafuofua 'e mavahe ai 'a e vaka' 'o 'oua 'e to e tomui ange 'i he houa 'e 6.
- 30.** (1) Kuo pau 'e 'ikai ke pailate'i ha vaka 'i ha 'elia pailate 'e ha taha kehe mei ha pailate kuo laiseni. Ke pailate'i 'a e vaka 'e ha pailate
- (2) Neongo 'a e kupu si'i (1) 'e ngofua ki he Sekelitali, kapau 'oku ne pehë 'oku fakapotopoto, ke ne fakamafai'i ha taha ke ne pailate'i ha ngaahi vaka 'i ha 'elia pailate fakatatau ki ha ngaahi 'uhinga mo ha ngaahi tu'unga 'oku ne pehë 'oku taau'.
- 31.** (1) Fakatatau ki he ngaahi tu'utu'uni 'a e Lao ni, mo ha to e lao kehe pe Tu'utu'uni, kuo pau ke fakangaue'i 'e he Potungäue' ha kau pailate tokolahi fe'unga 'i he taumu'a ke taau mo lelei 'a e fakahoko ngaue pailate'. Fakangäue'i 'e he Potungäue ha kau pailate
- (2) Kuo pau 'e 'ikai ke fakangaue'i ha taha ke pailate 'i ha 'elia pailate kae 'oua ke ma'u 'e he taha ko ia' ha laiseni pailate 'oku kei 'aonga kuo 'oatu 'e he Sekelitali'.
- (3) 'E ngofua ke 'oatu 'e he Sekelitali ha laiseni pailate ki ha taha kuo ne faka'ali'ali 'a e poto'i ngäue mo e 'ilo fakapailate 'i he loto'i taulanga 'e foaki ki ai 'a e laiseni ko ia'.
- 32.** Kuo pau 'e 'ikai ala mo'ua fakataautaha ha pailate 'i ha hopo sivile ki ha – 'ikai ala mo'ua fakataautaha ha pailate
- (i) fa'ahinga maumau kuo ne fakahoko;
- (ii) mole kuo hoko koe'uhi ko ha fa'ahinga ngaue kuo ne fai; pe
- (iii) ta'e fakahoko ha fa'ahinga me'a na'e totonu ke ne fakahoko;
- lolotonga 'ene ngaue ko ha pailate, tukukehe kapau ko e ngäue pe ta'e fakahoko ngaue ko ia' ko ha'ane lotokovi, ta'etokanga lahi, ta'etokanga fakalotokovi pe ko e anga kovi.

Fatongia 'o e pailate mo e 'eikivaka 33. (1) Ko e fatongia 'o ha pailate ke ne pailate'i ke hao mo malu 'a e vaka' 'o fakaongoongo ki he mafai 'o e 'eikivaka'.

(2) 'Oku 'ikai 'atä 'a e 'eikivaka' mei hono fatongia fekau'aki mo e anga mo hono faifolau'i 'a e vaka koe'uhi' ko ha pailate'i 'a e vaka' 'e ha pailate.

Ala mo'ua 'a e taha 'oku 'o'ona mo e 'eikivaka ki ha maumau 34. Kuo pau ke ala mo mo'ua fakataha mo mo'ua kehekehe 'a e taha 'oku 'o'ona mo e 'eikivaka 'o ha vaka 'i ha hopo sivile ki ha mole pe maumau kuo fakatupu 'e he vaka, pe tupu mei ha fehalaaki 'i he faifolau 'a e vaka, neongo na'e 'i he, pe na'e fiema'u ke 'i he vaka' ha pailate, 'i he taimi na'e tupu ai 'a e mole pe maumau ko ia'.

Mo'ua sivile ki he maumau pe mole 35. Kuo pau 'e 'ikai ala mo'ua 'a e Pule'anga, Potungaue pe ha taha ngaue 'i ha fa'ahinga hopo sivile ki ha maumau kuo fakahoko 'e ha, pe ha mole kuo hoko mei ha, fa'ahinga ngaue pe ta'efakahoko ha ngaue 'e ha pailate 'i he Konga ni lolotonga 'e ne pailate 'i he vaka'.

KONGA VIII – NGAahi KOLOA FAKATU'UTAMAKI

Ngaahi koloa fakatu'utamaki 36. (1) Kuo pau ke fakapapu'i 'e he Potungaue 'oku malu hono fetuku holo, fakaheka, fakahifo, hiki holo mo hono tauhi 'o e ngaahi koloa fakatu'utamaki 'i he loto'i taulanga' pea 'e ngofua ke fekau'i 'a e ngaahi tu'unga ke fakahoko'aki hono fakaheka, fakahifo, hiki holo pe tauhi 'a e ngaahi koloa fakatu'utamaki'.

(2) Tautefito, kae 'ikai fakangatangata ai 'a e fakalukufua 'o e kupu si'i (1), 'e ngofua ki he Minisita ke ne –

(a) fakahä 'aki hano pulusi ha ngaahi koloa ko ha ngaahi koloa fakatu'utamaki;

(b) fekau'i 'a e faifolau' mo e feitu'u ke no'o ai ha vaka;

(c) tu'utu'uni ke fa'oaki 'a e ngaahi koloa fakatu'utamaki ki ha ngaahi koniteina pea 'i he ngaahi vaka' 'o fakatau ki he Kouti (IMDG) ki Tahī Fakavaha'apule'anga ki he Ngaahi Koloa Fakatu'utamaki;

(d) 'oatu ha ngaahi tu'utu'uni ki hono fakalele mo pule'i 'o e ngaue fetukutuku, fakahifo'anga, fakaheka, fakahifo, fetuku, tauhi mo hono hiki holo 'o e ngaahi koloa fakatu'utamaki;

(e) tapui, pe fakangofua ta'efangatangata pe fakatau ki ha ngaahi tu'unga mo e ngaahi fakangatangata, 'o hono, fetuku, tauhi, pe fa'oaki ha ngaahi koloa fakatu'utamaki pe ha ngaahi koloa kehe;

(f) fekau'i 'a e ngaahi taimi 'e ngofua ke to'o, tauhi pe fa'oaki ai 'a e ngaahi koloa fakatu'utamaki;

(g) fakahoko ha ngaahi sitepu kehe pehē 'a ia 'oku ne pehē 'oku fe'unga ke malu'i ai 'a e kakai mo e koloa mei ha fakatu'utamaki.

KONGA IX – NGAACHI HIA

37. Ko ha taha 'i ha fa'ahinga taimi pe te ne fakafaingata'a'ia'i pe fakafe'atungia'i ha taha ngaue, fakafofonga pe taha aleapau 'a e Potungae 'i he'ene fai mo fakahoko hono fatongia 'oku ne fai ha hia pea kuo pau ke ala mo'ua 'i ha'ane halaia ki he tautea pa'anga 'o 'ikai laka hake 'i he \$5,000 pe ngaue popula ki ha vaha'a taimi 'o 'ikai laka hake he mahina 'e 6, pe fakatou'osi. Tautea ki hono fakafe'atungia'i 'o e Potungae
38. Ko ha taha 'oku ne fai, 'i he 'ilo pau pe 'i ha ta'etokanga, ha fakamatata 'oku loi 'i ha me'a mahu'inga 'i ha tohi fakamatata (return), 'eke pe ha tohi ngaue kehe 'a ia 'oku fiema'u pe 'oku fakamafai'i ke fakahoko 'e he pe fakatautu ki he ngaahi tu'utu'uni 'a e Lao ni 'oku ne fai ha hia pea kuo pau ke ala mo'ua 'i ha'ane halaia ki he tautea pa'anga 'o 'ikai laka hake 'i he \$5,000 pe ngaue popula ki ha vaha'a taimi 'e 'ikai laka hake 'i he mahina 'e 6, pe fakatou'osi. Lipooti 'a e fakamatata loi
39. Ko ha 'eikivaka, taha 'oku 'o'ona pe fakafofonga 'o ha vaka te ne hu pe mavahe mei he taulanga 'a ia te ne 'oatu ha fakamatata 'oku loi fekau'aki mo e toni, loloto, lolöa pe maaukupu 'o e vaka ko ia' ki ha taha ngaue 'a e Potungae' kuo fakamafai'i ke ne fakapapau'i 'a e me'a ko ia', 'oku ne fai ha hia pea kuo pau ke ala mo'ua 'i ha'ane halaia ki he tautea pa'anga 'o 'ikai lahi hake 'i he \$20,000 pe ngaue popula ki ha vaha'a taimi 'e 'ikai laka hake 'i he ta'u 'e 2, pe fakatou'osi. Fakamatata loi fekau'aki mo e fotunga 'o e vaka
40. Ko ha taha 'oku ne to'o, faka'auha pe maumau'i fakalotokovi ha ngaahi ngaue fakataulanga pe ha koloa 'a e Potungae' pe te ne faka-faingata'a'ia'i pe ta'ofi fakalotokovi ha ngaahi ngaue fakataulanga pe koloa pehë ke 'oua 'e lava 'o faka'aonga'i pe ngaue'aki ha fa'ahinga koloa 'i he founa 'oku taumu'a ke faka'aonga'i pe ngaue'aki ki ai' 'oku ne fai ha hia pea kuo pau ke ala mo'ua 'i ha'ane halaia ki he tautea pa'anga 'o 'ikai laka hake 'i he \$20,000 pe ko e ngaue popula ki ha vaha'a taimi 'e 'ikai laka hake 'i he ta'u 'e 2 pe fakatou'osi, pea fakalahi atu 'aki ene totongi ha totongi huhu'i ki he Potungae ki he lahi 'e tu'utu'uni 'e he Fakamaau'anga. Maumau'i fakalotokovi 'a e ngaahi ngaue 'a e taulanga
41. Ka 'i ai ha taha 'i ha taulanga te ne – Ngaahi hia fekau'aki mo e malu 'o e ngaahi vaka
- (a) tukuange pe 'ave fakalotokovi pea ta'e 'i ai ha'ane totonu fakalao mei hono tau'anga pe no'o'anga 'i loto pe 'i ha tafa'aki 'o ha li'anga taula vaka pe uafu, ha fa'ahinga vaka, popao pe vaka tu'ufonua ta'e tomu'a fakangofua pe fakamafai'i 'e he 'eikivaka pe taha 'oku 'o'ona 'a e vaka ko ia' pe taha 'oku ne pule'i 'a e li'anga taula vaka pe uafu;
- (b) fana'i ha me'atau ta'e tomu'a ma'u ha ngofua mei he Sekelitali pe ta'e 'i ai ha totonu fakalao tukukehe ka ko e taumu'a ke fakahaa'i ha faka'ilonga 'o e fakatu'utamaki pe ko ha taumu'a fakalao kehe;
- (c) 'unuaki'i, maumau'i pe kaunoa 'i ha faka'ilonga tokoni faifolau;

- (d) faka'ahu 'i ha fa'ahinga founa pē ha vaka 'i he taulanga', pe fakalili pe tutu ha valita (pitch), tā, lesini, lolo tepenitaine pe ha fa'ahinga lolo pe huhu'a vela ngofua pehe 'i ha vaka; pe te ne fakahoko ha ngāue hoko pe tutu'u 'o ngaue'aki 'a e naunau kasa pe naunau 'uhila ta'e fakangofua 'e he Sekelitali;
- (e) ngaue'aki 'a e afi ke to'o 'aki ha sipiliti, lolo tepenitaine pe ha ngaahi lolo pe ha fa'ahinga huhu'a vela ngofua 'i ha vaka; pe
- (f) maumau'i fakataimi ha vaka lolotonga 'oku no'o pe te ne ngaue'aki ha naunau kasa ki ha ngaue monomono'i ha no'o'anga vaka, tukukehe ka kuo foaki ki ai ha tohi ngofua 'e he Sekelitali 'i ha ngaahi 'uhinga pea mo ha ngaahi tu'unga te ne fokotu'u atu;

'oku ne fai ha hia pea kuo pau ke ala mo'ua 'i ha'ane halaia ki he tautea pa'anga 'o 'ikai laka hake 'i he \$20,000 pe ko e ngāue popula ki ha vaha'a taimi 'e 'ikai laka hake 'i he ta'u 'e 2 pe fakatou'osi.

'Uli'i 'o e loto'i
taulanga

42. (1) Ko e tokotaha kotoa pe 'oku ne li, tukuange, tuku, fakatupu, faka'atā pe fakangofua ke li, tukuange, pe tuku ha me'a fakatu'utamaki ki ha loto vai 'o ha taulanga 'oku ne fai ha hia pea kuo pau ke ala mo'ua 'i ha'ane halaia ki he tautea pa'anga 'o 'ikai laka hake 'i he \$25,000 pe ko e ngāue popula ki ha vaha'a taimi 'e 'ikai laka hake 'i he ta'u 'e 2 pe fakatou'osi pea ke ne totongi 'a e pa'anga ko ia 'e ala fakafuofua 'i 'e he Fakamaau'anga fekau'aki mo e ngaahi fakamole na'e tupu pe 'e tupu mei hono to'o pe fakama'a pe fakamovete 'o ha me'a fakatu'utamaki 'oku fekau'aki mo e hia ni.
- (2) Kuo pau ko ha taukapo ia ki ha faka'ilo 'i he kupu si'i (1) kapau 'oku fakamo'oni'i 'e he faka'iloa na'e fiema'u ke fakahoko 'a e ngaue kuo launga'i koe'uhi na'e pau ke hoko ha fakatu'utamaki ki ha mo'ui, pe na'e fakatupu ia 'e ha fakatu'utamaki, fepaki pe ko ha mahaia na'e 'ikai to e lava ke ta'ofi.
- (3) Kuo pau 'e 'ikai ke tukuange 'e ha vaka ha 'ahu mo ha ngaahi 'uli kehe ki he 'etimosifia 'o laka hake 'i he lahi ko ia kuo fakangofua 'e he ngaahi konivesio mo e ngaahi tu'unga fakavaha'apule'anga pea ko e tokotaha kotoa pe 'oku ne fakangofua ke tukuange ha 'ahu mo ha 'uli mei ha vaka 'o lahi hake 'i he ngaahi tu'unga ni 'oku ne fai ha hia pea kuo pau ke ala mo'ua 'i ha'ane halaia ki he tautea pa'anga 'o 'ikai laka hake he \$10,000 pe ko e ngāue popula ki ha vaha'a taimi 'e 'ikai laka hake he ta'u 'e 1, pe fakatou'osi.
- (4) Kuo pau 'e 'ikai ke longoa'a ha vaka 'i ha feitu'u 'o laka hake 'i he ngata'anga ko ia kuo fakangofua 'e he ngaahi konivesio mo e ngaahi tu'unga fakavaha'apule'anga pea ko e tokotaha kotoa pe 'oku ne fai ha hia pea kuo pau ke ala mo'ua 'i ha'ane halaia ki he tautea pa'anga 'o 'ikai laka hake 'i he \$10,000 pe ke ngāue popula ki ha vaha'a taimi 'o 'ikai laka hake 'i he ta'u 'e 1, pe fakatou'osi.

- (5) Koe'uhi ko e taumu'a 'o e kupu ni, 'oku 'ihinga 'a e "me'a fakatu'utamaki" ki ha me'a, kapau 'e 'ai ki he tahi, 'e malava ke ne fakatupu ha ngaahi fakatu'utamaki ki he mo'ui 'a e tangata, ke ne maumau'i 'a e ngaahi me'a mo'ui mo e ngaahi me'a mo'ui 'o tahi, ke ne maumau'i 'a e ngaahi 'aonga ki he kakai (amenities) 'o e tahi' pe ke ne uesia 'a e ngaahi 'aonga totonu kehe 'o e tahi.

KONGA X – NGAahi TU'UTU'UNI KEHE

43. (1) 'I he hoko ha maumau ki ha koloa 'a e Potungäue ko e fakatupu 'e ha vaka pe 'e ha taha 'oku fakangäue'i ai, ko e fakamole ki hono fakalelei'i 'o e maumau ko ia' 'e 'eke ia 'e he Minisita mei he 'eikivaka', taha 'oku ne pule'i 'a e vaka, taha 'oku 'o'ona pe fakafongä. Ala mo'ua 'a e 'eikivaka, taha 'oku 'o'ona pe fakafongä ki ha maumau
- (2) 'E ngofua ki he Minisita ke ne ta'ofi ha vaka pehe kae 'oua kuo totongi 'a e fakamole ki hono fakalelei'i 'o e maumau' pe kuo totongi ha malu'i 'i he lahi pea 'i he founga kuo loto ki ai 'a e Minisitä.
44. (1) Ko taha ngäue 'o e Potungäue' 'e ngofua ke ne ta'ofi ha taha 'oku ma'u 'oku ne fai pe 'i ai ha 'uhinga ke ne tui ai kuo ne fai, ha hia 'i he Lao ni. Mafai ke ta'ofi
- (2) Ko ha taha kuo ta'ofi 'i he kupu ni kuo pau ke 'oatu leva ia ki he kau Polisi.
45. Ko ha taha ngäue 'o e Potungäue 'oku 'i ai ha 'uhinga lelei ke ne tui ai kuo fai 'e ha taha ha hia 'oku fepaki mo e ngaahi tu'utu'uni 'o e Lao ni 'e ngofua ke ne fekau 'a e taha ko ia' ke ne 'oange ha fakamo'oni pe ko hai ia. Ko ha taha pehë 'oku ne fakafisi ke 'oange ha fakamo'oni pehë pe 'oku ne talahala'i fakalotokovi ha fakamatata pehë 'oku ne fai ha hia pea kuo pau ke ala mo'ua 'i ha'ane halaia ki he tautea pa'anga 'o 'ikai to e laka hake 'i he \$1,000. Fakamo'oni ko hai ai
46. (1) Ko e ngaahi tohi ko ia 'oku faka'ilonga'i "'Oatu Fakapulipuli Fakakomesiale" pe "Fakapulipuli Fakakomesiale" kuo pau 'e 'ikai 'atä ia ki he kakai'. Ngaahi tohi fakapulipuli
- (2) Neongo 'a e kupu si'i (1), 'e ngofua ki he Minisita ke ne tu'utu'uni ke faka'atä 'a e ngaahi tohi kuo lau ki ai 'i he kupu si'i (1) kapau 'i he'ene fakakaukau' 'oku 'ikai ke pelepelengesi fakakomesiale pea 'oku kaunga lelei ki he kakai ke fai pehë.
47. Ko ha me'angäue, tu'uma'u pe ala hiki holo, 'a e Potungäue' 'oku 'i ha feitu'u 'i tu'a mei he kekele 'o e Potungäue', ko e me'angäue ko ia' kuo pau 'e 'ikai ke ala fa'ao fakalao pe 'ave 'o fakahoko 'aki ha tu'utu'uni faka-fakamaau'anga ki ha taha kehe. Ngaahi me'angäue 'e 'ikai ala fa'ao fakalao
48. 'E ngofua ki he Minisitä, 'i he loto ki ai 'a e Kapineta, ke ne fa'u ha ngaahi tu'utu'uni ke fakahoko 'aki mo fakaa'u 'a e ngaahi taumu'a 'o e Lao ni, 'o kau ki ai 'a e, kae 'ikai fakangatangata pë ki he, ngaahi me'a ni- Ngaahi Tu'utu'uni

- (a) pule'i 'a e fe'alu'aki 'a e vaka mo e me'alele;
- (b) tu'utu'uni ki he ngaahi me'a kotoa ko ia 'e fiema'u felave'i mo e ngaahi maama taulanga, ngaahi poe, ngaahi pikoni mo e ngaahi faka'ilonga mo ta'ofi mo tu'utu'uni ki hono to'o 'o ha ngaahi me'a fakafe'ätungia pe fakafaingata'a ki he faifolau';
- (c) vafe'i, fakahä, fakamahino'i mo pule'i 'a e fakalele 'o e ngaahi uafu mo e ngaahi tau'anga vaka fetuku 'a ia 'e fakahifo pe fakaheka ki ai 'a e ngaahi koloa pe fakaheka ki he ngaahi vaka pea mo e founga mo e ngaahi tu'unga 'a ia kuo pau ke fakahoko 'aki hono fakahifo mo fakaheka, pea mo hono liliu 'a e tau'anga 'o e ngaahi vaka 'oku fakahifo pe fakaheka';
- (d) pule'i hono fokotu'u pe langa 'o e ngaahi uafu mo e ngaahi tau'anga vaka fetuku 'i ha taulanga 'a ia 'oku hope mai 'i ha fa'ahinga founga pë ki he ngaahi tahi ko ia;
- (e) tu'utu'uni 'a e ngaahi tu'unga ma'ulalo taha 'e ma'u 'e ha ngaahi misini mo e ngaahi me'angaue (kehe mei he ngaahi misini mo e ngaahi me'a ngaue 'oku uta 'i he vaka) 'e ngaue'aki ki hono fakaheka mo fakahifo 'o e ngaahi koloa;
- (f) tauhi ke 'ata'atä ha ngaahi hü'anga 'oku fälahi fe'unga 'i loto 'i ha taulanga pe fakamatatau mo e pe ofi ki he ngaahi uafu', tau'anga vaka päse, no'o'anga vaka mo e ngaahi ngäue kehe pehë 'i pe hoko atu ki ai pea mo hono faka'ilonga'i 'a e ngaahi fo'i 'atä ke faka'ata'atä;
- (g) pule'i 'a e li' taula, fakama'u, no'o mo hono tukuange, mo hono ha'i ki he uafu 'a e ngaahi vaka kotoa pë mo hono ngäue'aki 'o e ngaahi maea ha'i', ngaahi poe no'o'anga vaka, ngaahi sei ni mo e ngaahi me'a no'o vaka kehe mo hono fakangofua, 'i he ngaahi tu'unga ko ia 'oku pehe 'e he Potungae 'oku taau' fekau'aki mo hono tauhi pe tuku 'o e ngaahi taula pe ngaahi no'o'anga vaka pe poe fakatautaha';
- (h) pule'i hono ngaue'aki 'o e ngaahi li'anga taula', ngaahi uafu, mo e ngaahi tau'anga vaka fetuku mo hono fe'unu'aki 'o e ngaahi vaka, kakai mo e ngaahi me'alele, mo ta'ofi 'a e fakafe'atungia 'i he ngaahi li'anga taula pea 'i he ngaahi funga uafu mo e ngaahi tau'anga vaka fetuku mo fakapapau'i 'a e malu 'a e ngaahi feitu'u ko ia' mo ha uta 'i ai';
- (i) pule'i hono ngaue'aki 'e he ngaahi vaka 'a e ngaahi me'aifi, ngaahi ongo fakatokanga mo e ngaahi me'afakaongo kehe pehë pea mo e ngaahi faka'ilonga ke ngaue'aki mo e ngaahi me'a ke fakahoko 'o ka hoko ha vela 'i ha taulanga;
- (j) fakamalohi'i mo pule'i 'a e ngaue'aki 'o e ngaahi maama faifolau, ngaahi faka'ilonga mo e ngaahi maama faka'ilonga 'e he ngaahi vaka' mo e ngaahi sitepu ke fakahoko 'e he ngaahi vaka 'oku nau faifolau 'i he vai 'o ha taulanga ke 'oua 'e hoko ai ha ngaahi fakatu'utamaki';

- (k) tu'utu'uni ki he 'eikivaka 'o e vaka kotoa pe ke fakahä 'ene taimi tau', ke ne fakahä 'a e Tohi Fakamo'oni 'o e Lesisita 'i hano 'eke, pea ke 'ave ha tatau 'o e tohi fakahifo kotoa pë pe tohi fakahä uta pe ha tohi kehe 'o e ngaahi koloa 'oku teu ke fakahifo';
- (l) fakamahino'i 'a e ngaahi fakamatala ke 'omai 'e he kau 'eiki-vaka, kinautolu 'oku 'onautolu, mo e kakai kehe fekau'aki mo e tau mai mo e mavahe atu 'a e vaka', mo e ngaahi koloa kuo fakaheka pe fakahifo 'i ha taulanga, mo e taimi mo e founga ke fakahä ai 'a e fakamatala ko ia';
- (m) tokanga'i, pule'i mo fakalele 'o e sitivatoa mo e ngaahi ngaue kehe 'oku fakahoko 'i he loto'i taulanga' pea kapau 'oku ne pehe 'oku taau, tu'utu'uni ki hono laiseni';
- (n) tapui hono fakaheka pe fakahifo 'o e ngaahi koloa fakatu'utamaki mei ha vaka pe ko e fe'unuaki holo 'i he loto'i 'elia 'o e taulanga', tukukehe 'oka fakatatau ki he Kouti Fakavaha'apule'anga ki Tahi ki he Ngaahi Koloa Fakatu'utamaki pe ko ha toe lao pe Tu'utu'uni kehe;
- (o) pule'i hono tali, tauhi mo hono to'o 'o e ngaahi koloa 'i loto mei he kelekele 'o e Potungäue', pea mo hono fakaha 'a e founga ke ngaue'aki ki hono tokanga'i 'o e ngaahi koloa na'e 'uluaki maumau kimu'a 'i hono fakahifo' pea 'a ia 'oku pehë kuo 'osi maumau;
- (p) pule'i hono sivi mo hono vakai'i ha me'alele, puha, kato pe uta 'a e pasese 'oka 'i ai ha 'uhinga ke fai ha tui 'oku ma'u 'e ha taha ha fa'ahinga koloa kuo te'eki ke totongi 'a hono totongi ngaahi tute' pe ngaahi totongi (fees) kehe';
- (q) pule'i hono taulani'i 'o e, pe ha tokoni kehe ki he, ngaahi vaka' mo e ngaahi 'uhinga mo e ngaahi tu'unga ki ha taulani'i pe tokoni pehë;
- (r) pule'i hono tauhi ke ma'a 'a e ngaahi konga tahi (basins) 'o e taulanga mo e ngaahi ngäue kehe 'a e Potungäue' mo e vai 'i ha taulanga mo ta'ofi 'a e tukuange pe laku pe ko e hü 'a e lolo', veve' pe ngaahi me'a kehe ki loto pe ki 'olunga 'i ai;
- (s) tu'utu'uni 'o e ngaahi me'a tanaki'anga 'o hange kuo tu'utu'uni 'e he Konivesio Fakavaha'apule'anga ki hono Ta'ofi hono 'Uli'i 'i Tahi (MARPOL 73/78), fokotu'u ki hono fokotu'u 'o e ngaahi me'angaue ni 'e he sekitoa taautaha, pea ke fakapapau'i 'oku fakahoko taimi totonu 'a e ngaahi ngaue ko'eni;
- (t) tu'utu'uni ki he ngaahi tu'unga ki hono fakatau atu mo hono 'oatu 'o e vai ma'a' 'e he Potungäue';
- (u) tu'utu'uni ki hono fakama'a, faka'ahu, mo faito'o tamate siemu 'o e ngaahi fale, ngaahi uafu, ngaahi vaka mo e uta;

- (v) *pule'i hono ngaue'aki malu mo faingofua 'o e ngaahi uafu, ngaahi tau'anga vaka fetuku, ngaahi feitu'u mo e ngaahi fale tū'uta'anga 'oku tauhi 'e he Potungaue';*
- (w) *pule'i hono ngaue'aki 'o e taulanga 'e he ngaahi sitima iiki, ngaahi 'iote, vaka 'eve'eva, ngaahi papa fānifo, mo e ngaahi siki vai;*
- (x) *pule'i 'a e taimi ke totongi ai 'a e ngaahi totongi (fees) ki he ngaahi koloa kuo 'osi uta atu pe ma'u mai;*
- (y) *fakamahino 'a e founa ki hono totongi 'o e ngaahi totongi (fees) pe ngaahi totongi (rates) 'oku ala hilifaki 'i he Lao ni, fakafaingofua hono tanaki mo ta'ofi hono ta'efetotongi;*
- (z) *fakapapau'i 'oku 'aa'i takatakai 'oka fiema'u ke fakapapau'i 'oku 'ikai hu mai 'a e kau halaloto'api pea ke fakapapau'i 'oku malu 'a e ngaahi koloa kotoa 'i loto 'i he taulanga' 'o 'ikai ke ala kaiha'a'asi pe maumau'i;*

TEPILE I
(Kupu 3(2))

Fakamatala'i fakalao 'o e Ngaahi Taulanga mo e Ngaahi 'Elia Taulanga

1. TAULANGA 'OHONU – 'EUA

Ko e Taulanga 'Ohonua 'oku kau ki ai 'a e ngaahi 'elia kotoa pe 'I loto 'o hange ko ia 'oku fakamatala'i 'i lalo. Ko ha laine hangatonu 'oku ne fakafehokotaki 'a e ngaahi tu'u'anga ko 'eni 'o kamata–

mei he Latitude 21° 21.0'S Longitude 174° 58.0'W

ki he Latitude 21° 21.0'S Longitude 174° 58.5'W

ki he Latitude 21° 20.0'S Longitude 174° 58.5'W

ki he Latitude 21° 20.0'S Longitude 174° 57.12'W

pea mo ha laine 'oku 'alu fakatonga 'i he konitua 'o e faka'ilonga tahi ma'olunga kae'oua kuo a'u ki he poini 'o e kamata'anga 'i he Latitude 21° 21.0'S Longitude 174° 58.0'W.

Vakai ki he Saati B.A. 1385

2. TAULANGA LIFUKA – HA'APAI

Ko e Taulanga Lifuka 'oku kau ki ai 'a e ngaahi 'elia kotoa pe 'I loto 'o hange ko ia 'oku fakamatala'i 'i lalo. Ko ha laine hangatonu 'oku ne fakafehokotaki 'a e ngaahi tu'u'anga ko 'eni 'o kamata –

mei he Latitude 19° 49.5'S Longitude 174° 22.92'W

ki he Latitude 19° 49.5'S Longitude 174° 24.0'W

ki he Latitude 19° 46.0'S Longitude 174° 24.0'W

ki he Latitude 19° 46.0'S Longitude 174° 21.0'W

ki he Latitude 19° 46.3'S Longitude 174° 21.0'W

pea mo ha laine 'oku 'alu fakatonga 'i he konitua 'o e faka'ilonga tahi ma'olunga kae'oua kuo a'u ki he poini 'o e kamata'anga 'i he Latitude 19° 49.5'S Longitude 174° 22.92'W.

Vakai ki he Saati B.A. 473.

3. NEIAFU HARBOUR – VAVA'U

Ko e Taulanga Lifuka 'oku kau ki ai 'a e ngaahi 'elia kotoa pe 'I loto 'o hange ko ia 'oku fakamatala'i 'i lalo. Ko ha laine hangatonu 'oku ne fakafehokotaki 'a e ngaahi tu'u'anga ko 'eni 'o kamata –

mei he Latitude 18° 39.64'S Longitude 174° 00.5'W

ki he Latitude 18° 39.25'S Longitude 174° 01.22'W

pea mo ha laine 'oku 'alu fakatokelau 'i he konitua 'o e faka'ilonga tahi ma'olunga kae'oua ke a'u ki he Latitude 18° 38.85'S Longitude 174° 01.27'W pea mo ha laine hangatonu ki he Latitude 18° 38.36'S Longitude 174° 00.67'W pea mo ha laine 'oku 'alu fakatokelau 'i he konitua 'o e faka'ilonga tahi ma'olunga kae'oua ke a'u ki he Latitude 18° 38.15'S Longitude 174° 00.2'W pea mo ha laine hangatonu ki he Latitude 18° 38.18'S Longitude 174° 00.0'W pea mo ha laine 'oku 'alu fakatonga 'i he konitua 'o e faka'ilonga tahi ma'olunga kae'oua ke a'u ki he Latitude 18° 38.36'S Longitude 173° 59.93'W pea mo ha laine hangatonu ki he Latitude 18° 38.54'S Longitude 173° 59.86'W pea mo ha laine 'oku 'alu hangatonu 'i he konitua 'o e faka'ilonga tahi ma'olunga 'o 'alu hake 'i he mataafonua kae'oua ke a'u ki he Latitude 18° 40.5'S Longitude 173° 59.4'W pea mo ha laine hangatonu ki he Latitude 18° 40.53'S Longitude 173° 59.5'W pea mo ha laine 'oku 'alu hake 'i he mataafonua 'i he konitua 'o e faka'ilonga tahi ma'olunga 'o fakahangatonu ki he hihifo kae'oua ke a'u ki he poini 'o e kamata'anga 'i he Latitude 18° 39.64'S Longitude 174° 00.5'W.

Vakai ki he Saati B.A. 3097

4. FALEHAU HARBOUR – NIUA TOPUTAPU

Ko e Taulanga Lifuka 'oku kau ki ai 'a e ngaahi 'elia kotoa pe 'i loto 'o hange ko ia 'oku fakamatala'i 'i lalo, 'a ia 'oku 'ikai kau ai 'a e ngaahi faka'ilonga tahi ma'olunga 'o e ngaahi motu. Ko ha laine hangatonu 'oku ne fakafehokotaki 'a e ngaahi tu'u'anga ko 'eni 'o kamata –

mei he	Latitude	15° 56.7'S	Longitude	173° 45.0'W
ki he	Latitude	15° 55.0'S	Longitude	173° 45.0'W
ki he	Latitude	15° 55.0'S	Longitude	173° 43.15'W
ki he	Latitude	15° 55.75'S	Longitude	173° 43.15'W

pea mo ha laine 'oku 'alu fakatonga 'i he konitua 'o e faka'ilonga tahi ma'olunga kae'oua kuo a'u ki he poini 'o e kamata'anga 'i he Latitude 15° 56.7'S and Longitude 173° 45.0'W.

Vakai ki he Saati B.A 968

5. FUTU HARBOUR – NIUA FO'OU

Ko e Taulanga Futu 'oku kau ki ai 'a e ngaahi 'elia kotoa pe 'i loto 'o hange ko ia 'oku fakamatala'i 'i lalo. Ko ha laine hangatonu 'oku ne fakafehokotaki 'a e ngaahi tu'u'anga ko 'eni 'o kamata –

mei he	Latitude	15° 35.5'S	Longitude	175° 40.32'W
ki he	Latitude	15° 35.5'S	Longitude	175° 40.5'W
ki he	Latitude	15° 35.0'S	Longitude	175° 40.5'W
ki he	Latitude	15° 35.0'S	Longitude	175° 40.18'W

pea mo ha laine 'oku 'alu fakatonga 'i he konitua 'o e faka'ilonga tahi ma'olunga kae'oua kuo a'u ki he poini 'o e kamata'anga 'i he Latitude 15° 35.5'S Longitude 175° 40.32'W.

Vakai ki he Saati B.A. 968.

TEPILE II

(Kupu 3(3))

FAKAMATALA'I FAKALAO 'O E NGA'AAHI UAFU MO E NGA'AAHI 'ELIA
UAFU

1. 'EUA
  - (1) Uafu Nafanua Fo'ou – 'Ohonua
  - (2) Uafu Nafanua Motu'a – 'Ohonua
2. HA'APAI
  - (1) Uafu Taufā'ahau – Pangai
  - (2) Uafu Pulotu – Ha'afeva
3. VAVA'U
  - (1) Uafu Kuini Halaevalu Mata'aho – Neiafu
4. NIUA TOPUTAPU
  - (1) Uafu Pasivulangi – Falehau
5. NIUA FO'OU
  - (1) Uafu Futu – Futu

Na'e tali 'i he Fale Alea 'i he 'aho 30 'o 'Okatopa, 2001.